

БЕРЕЗІНЕЦЬ І. В.
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії
НПУ імені М. П. Драгоманова

М. ГРОТ: РОЛЬ СНОВИДІННЯ В ЗАГАЛЬНІЙ КАРТИНІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Стаття спрямована на розкриття поглядів М. Грота на стан сну та феномен сновидіння, які викладені ним у його статті “Сновидіння як предмет наукового аналізу”. Вчений спрямовував свою увагу не тільки на вирішення проблем психології, як науки, а і на філософські проблеми людського буття. Авторка доходить висновку, що філософ розглядав людину, як біологічну, соціальну та духовну істоту та визнавав, що через феномен сновидіння несвідоме виступає носієм невичерпної інформації про неї.

Ключові слова: несвідоме, свідомість, стан сну, феномен сновидіння.

У центрі уваги філософського аналізу завжди була і є людина. Сучасна філософська думка спрямована на вивчення своєрідності людської істоти. Унікально тілесно організована, виявляє себе через розум, мислення та створену нею оточуючої реальності.

Тема сну, та породженого ним сновидіння, споконвічно турбувала мислителів. Сон та сновидіння надавали можливість розкрити та зрозуміти глибини людського буття. Вони супроводжують людину і їх присутність у її житті є для неї природною. А от відсутність сну викликає у людини тривогу та занепокоєння, та говорить про відхилення від норми стану здоров'я. Біологія, психологія, нейрофізіологія, філософія, релігієзнавство – це неповний перелік наукових напрямків, що спрямували свою увагу на вивчення цих станів, оскільки вони приваблюють своєю невичерпністю, і наукова думка досі не поставила останню крапку в цій тематиці.

Буде не зовсім правильно стверджувати, що саме наш час став часом особливої уваги до цих явищ. Людина почала їх досліджувати тоді, коли усвідомила себе людиною. Сучасність зумовила нові підходи до її вивчення, удосконалюючи міждисциплінарні зв'язки, які забезпечують, так би мовити, обсяговість знань.

Вивчаючи тему сну та сновидіння, нами вже була зроблена спроба дослідити її у творчості українських філософів XIX – XX ст. Прикладом такої розвідки стала стаття “П. Авсенєв: сон та сновидіння – шлях до розкриття знань душі” [2], присвячена аналізу відомої роботи П. Авсенєва “Із нотаток по психології”.

Продовжити подальшу роботу у цьому напрямку спонукала стаття іншого українського, філософа, психолога Миколи Грота (1852 – 1899) “Сновидіння, як предмет наукового аналізу” (1877 р). Ця стаття була написана на основі доповіді, проголошеної вченим на загальних зборах історико-філологічного інституту князя Безбородька у Ніжині, присвячених завершенню 1876 / 1877 навчального року, в якому молодий вчений викладав історію філософії, логіку, психологію. Доповідь розкривала актуальні проблеми тогочасної психології та необхідність виокремлення її у самостійну науку, в межах якої і розглядалась запропонована тема. Грот писав, що в науках, які займаються вивченням людини завжди є питання “над якими тисячі умів працюють протягом багатьох століть, усвідомлюючи їх важливість і не буди, одначе, в силах поставити їх на правильний ґрунт” [1, с. 30]. Важливим аргументом, який спонукав до розгляду теми сну та сновидіння була думка вченого про те, що феномен сновидіння є “один із самих туманних феноменів нашого духовного життя” [1, с. 31] і в водночас – кожна людина стикається із ними, тому “спостереження і оцінка цієї групи явищ переважно загальнодоступна” для слухачів [1, с. 31]. Цим явищам присвячували свої роздуми мудреці Античності, намагаючись створити психологічну теорію сновидіння на авторитетні думки яких – Аристотеля та Сократа посилався молодий дослідник [1, с. 33, 50, 103].

Проїшовши шлях від бажання філософів – античників створити систематичну символіку сновидіння, посилену середньовічним містицизмом, із відлунням яких можна було стикнутись у XIX ст.

через тлумачники снів, Грот підводить до третього етапу у дослідженні цього питання. Центральною особистістю, яка на його думку, започаткувала його був Шеллінг. Дослідник називає німецького вченого “засновником сучасного культу сновидінь. Культ цей – культ яснобачення”, провідним поняттям якого стало поняття “світової душі” [1, с. 50]. Саме світова душа забезпечує глибокий зв'язок людини та природи, людини та світового порядку, оскільки відбувається зустріч двох споріднених душ. Людська душа допущена до таємного прихованого знання, для того щоб знати, що її чекає у майбутньому. І незважаючи на те, що в історичному вимірі думка розвивається – ці рівні є ненауковими. Грот говорить про те, що ці думки є підґрунтям для подальших роздумів щодо цієї теми. Тогочасна наука повинна відповісти на питання, про походження снів, їх зв'язок із майбутніми подіями, які мали місце в реальному житті людини, та яку роль відіграють сон та сновидіння у житті людини!? Для чого вони існують!?

Грот визнає сновидіння, феноменом духовного життя людини, які являють собою “проблиски свідомості, які тривають або починаються уві сні” [1, с. 32]. Не всі сні супроводжуються сновидіннями, тобто вони носять непостійний характер.

Сновидіння відображають особливості індивідуального буття людини. Їх зміст не є первинним, він формується під впливом свідомо та несвідомо отриманих під час неспання знань, вражень, сформованих думок, бажань, страхів, пережитих відчуттів – тобто самим життям індивідів. В них міститься та викривається, те що витіснено свідомістю, те, що утаємничено особистістю, як від оточуючих, так і від самих себе: думки, почуття, бажання, уявлення, емоції. Не є вони критерієм свідомої морально-етичної позиції особистості, а часто є повною її протилежністю. Яскравою рисою сновидінь є те, що в них зміщені, переплетені події, які не мали між собою зв'язку в стані неспання або, ті, які домальовані уявою та оформлені у символічну форму. “Як продукт спотвореної сприйнятливості...можуть пролити світло на процеси сприйняття, тому що ненормальні відхилення завжди опосередковано виявляють основні закони звичайних феноменів” [1, с. 98], – писав дослідник. І є упередженням піддаватись моральній пригніченості під впливом сновидінь. Але, все ж таки, потрібно визнати, що “сновидіння можуть мати симптоматичне значення при нашій моральній самоперевірці” [1, с. 102].

Важливу роль у формуванні сновидінь відводиться пригадуванню матеріалу не тільки усвідомленого, але і актуалізованого життєвими подіями та піднятого із надр несвідомого.

Якщо взяти до уваги виділену Гротом гігієнічну функцію сновидінь, то можливість вивільнитися у такий спосіб матеріалу, із несвідомого, дає можливість позбутись ризику захворіти. Оскільки, характер баченого уві сні виступає вираженням феноменів органічного життя [1, с. 102]. Посилаючись на Аристотеля він пише з цього приводу: “Так, як початок усіх речей мізерний, то зрозуміло, що такими ж самими є початки хвороб та інших страждань, які готуються у тілі” [1, с. 103].

Дуже обережне ставлення у мислителя до ролі сновидінь, як пророцтв. Хоча він не заперечує їх існування, та вважає, що воно може здійснитись при певному збігу обставин, коли пов'язані ланки складних ланцюгів подій між собою перетнуться. Це з одного боку, а з іншого – сновидіння в пам'яті залишаються смутними, неточними, тому пригадуючи, людина змінює картину і, вже потім, порівнюючи із подією, їх поєднує, отримуючи змінену картину. Інша справа, коли пророчі сновидіння можуть бути наслідком свідомої вольової реакції, вираженої через почуття, афект, настрій. У такому разі, за Гротом, вони являють собою “патологічне явище” [1, с. 116].

На думку філософа, містять сновидіння і матеріал для теорії пізнання, оскільки вони надають приклади основ спотвореного мислення, оманливості розуму, який потрібно обробляти та аналізувати. Водночас, зауважував, що їх зміст є корисним для розвитку “понять”, якими користується людство. Поряд із мисленням, філософ надає значення відчуттю та волі. “Всі три начала мають однакове підґрунтя правити світом, по черзі, отримуючи перевагу та пануючи” [1, с. 121], – пише він.

Тяжінючі до позитивної науки, Грот відстоює самостійність психології, намагаючись підняти її рівень до рівня природничих наук. Він вказує на необхідність використовувати в дослідженні

свідомого та несвідомого математичні прийоми. Філософ пише: “Прийом математиків, які визнають безкінечно малі величини, які дорівнюють нулю, повинні мати місце у всіх науках” [1, с. 37], оскільки, можна припустити, що у несвідомому є дуже мала доля свідомого.

Отже, досліджуючи феномен сновидіння, вчений охоплює глибокі філософські проблеми людини, як біологічної, соціальної та духовної істоти. Він звертає увагу на те, що через феномен сновидіння несвідоме виступає носієм невичерпної інформації про неї.

Філософ переконаний, що вивчення феномену сновидіння є прикладом взаємодії життя та науки. Як кожний психічний акт, розвиваючись за своїми правилами, починаючись із почуття, рухаючись до його осмислення та закінчуючись вольовою дією, так і людство, як складне явище, повинно розвиватись за своїми законами та переходити до “епохи самосвідомості” [1, с. 123], відходячи від забобонів.

Література

1. Грот Н. Я. Сноведения как предмет научного анализа / Н. Я. Грот. – Харьков : Издательство: “Гуманитарный Центр”, 2007. – 128 с.
2. Березінець І. В. П. Авсенєв: сон та сновидіння – шлях до розкриття знань душі: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : [зб. наукових праць] / ред. рада : В. П. Андрущенко (голова) ; М-во освіти і науки, Нац. Пед. Ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 38 (51). – С. 227–234.

Annotation: *the article reveals the views of M. Grot on the sleep state and the phenomenon of dreaming, which he expressed in his article “Dreaming as a subject of scientific analysis.” The scientist focused not only on solution of the problems of psychology as a science, but also on the philosophical problems of human existence. The author concludes that the philosopher considered a person as a biological, social and spiritual self’s and accepted that through the phenomenon of dreaming the unconscious acts as a carrier of inexhaustible information about it.*

Keywords: *unconscious, consciousness, sleep state, dreaming phenomenon.*

УДК 125: 130.122

ОБЛОВА Л. А.
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
НПУ ім. М. П. Драгоманова*

ЯКІВ ГОЛОСОВКЕР ПРО СМИСЛ КУЛЬТУРИ І ЦИВІЛІЗАЦІЇ

В статті висвітлюється голосовкерівський акт розрізнення культури і цивілізації: процес створення смислових і безглуздих вчинків і речей.

Ключові слова: *культура, цивілізація, цікаве, творення, імагінативний реалізм, спіритуалізм.*

Яків Еммануїлович Голосовкер розрізняв культуру і цивілізацію не керуючись існуючими визначеннями і не переслідуючи ціль показати перевагу духовних досягнень людини над матеріально-технічними (щоб знову дати ідеалісту і матеріалісту налетіти один на одного або показати прірву між мрійником і діловою людиною), а тільки тому, що вважав, що людина повністю відповідальна за створене нею. І тому людство живе тим життям і переживає ті події, які саме собі вчинило. Філософ вловив той момент, що коли людина на місці свободи і безпосереднього мислення (чистої постійності, вірності духу) ставить повторення зміни, обов’язковість мінливості (порожньої постійності, мороку), тоді вона не створює себе сама [1. с. 125]. Відтак вимагає бути створеною кимось (зовнішнім зусиллям) і буквально заїдає іншого безкінечним удосконаленням